

Osmanlıdan Günümüze Ormanlık Politikalarının Ormanlık Örgütlenmesi Üzerine Etkileri ve Güncel Sorunlar

Cantürk GÜMÜŞ

Karadeniz Teknik Üniversitesi, Orman Fakültesi, Trabzon
İletişim yazarı: canturk@ktu.edu.tr

1. GİRİŞ

Toplumun orman ürün ve hizmetlerine olan ihtiyacının uzun dönemde karşılanması amacıyla ormancı planlayan olguya ormanlık politikası denir. Ormanlık politikası doğal olarak öncelikle amaçlar belirler. Sonra da bu amaçlara nasıl ulaşılabilirliğini değerlendirir. Bu çerçevede yararlanılan en önemli araç, hiç kuşkusuz orman yasalarıdır. Yasalar ise onları uygulayacak bir örgütsel yapı ile anlam kazanır. Dolayısıyla, ormanlık örgütleri de belki yasalar kadar önemli ormanlık politikası araçları arasında yer alır. Belirlenen ormanlık politikası amaçları ormanlık örgütleri üzerinde etkili olur.

Ülkemizdeki ormanlık örgütlenmesi, ormanların satışından elde edilecek gelirlerin toplanması amacıyla oluşturulan orman müdürlüklerinden, ormanların sürdürülebilir yönetimini bizzat kendisi gerçekleştiren devlet orman işletmeciliği uygulamalarına kadar 1839 yılındaki geçici uygulama sayılmazsa 145 yıllık köklü bir geçmişe sahiptir.

Ülkemizde ormancılığın doğuşunda ormanlardan gelir elde edilmesi ile bağlantılı olarak ormanların korunması ve odun satışını düzenlemek amacı güden ilk orman örgütünden günümüze dek odun talebi dolayısıyla odun değeri ormanlık örgütlenmelerinde en önemli yere sahip olmuştur. Bunun dışında gelişen ekolojik endişeler ve siyasal yaklaşımlar günümüzde ormancılık anlayışları üzerinde artan bir oranda etkili olmaya başlamıştır.

Gelinen noktada ülkemizin en saygın kamu kurumları arasında gösterilen ormanlık örgütleri ciddiyyetten uzaklaşmış ve gereksiz oluşturulan kadrolarla bir çıkmaza girmiştir.

Bu bildiride ülkemizde bilinçli ormancılık uygulamalarının başlangıcından hareket edilerek ormanlık politikası konusunda yaşanmış olunan gelişmeler neden- sonuç ilişkileri bağlamında değerlendirilmeye çalışılacaktır. İzlenen ormancılık politikaları bağlamında ormancılık etkinliklerinin yürütülmesini sağlayan örgüt ve örgütlenme anlayışı ile ilgili değerlendirmeler de bildirinin temel amacını oluşturmaktadır.

2. ORMANCIK ETKİNLİKLERİ ORGANİZASYONUNUN TARİHSEL GELİŞİMİ

2.1. Osmanlı Dönemi

Osmanlı döneminde nüfusun çok büyük bir bölümü köylerde yaşamaktaydı. Kentsel alanlar ise küçük kasabalar şeklindeydi. Bu dönemde kırsal halkın ormanlardan dilediği gibi yararlanması serbest idi. Sadece sarayın, tersanenin ve tophanenin ihtiyacı olan

ormanlardan yararlanmaya sınırlamalar getirilmiştir. Kasaba halkının odun ihtiyacı ise "oduncu" adı verilen ve yine dilediği ormandan istediği ağaçları kesen kişilerce belirli bir bedel karşılığı karşılanmaktaydı. Bu yararlanma düzeni ve anlayışı 19. Yüzyılın ortalarından itibaren alınmaya başlanan önlemlere karşın yakın yıllara kadar sürmüştür (Gümüş, 2012).

Osmanlı İmparatorluğu 1839 Tanzimat Fermanından sonra batılılaşma anlamında adımlar atmaya başladı. Bu anlamda aynı yılın sonlarına doğru İstanbul'da ormanların korunması ve gereken düzenlemelerin yapılması amacıyla kurulan ilk örgüt, 1839 yılında kısa bir deneyim olmaktan öteye gidememiştir. Ticaret Bakanlığı bünyesinde kurulan bu örgütün adı "Orman Müdürlüğü" olarak tarihe geçmiştir. Ticaret Bakanı Fethi Paşa'nın emrindedir. İlk orman müdürü de Ahmet Şükrü Bey'dir. İstanbul'da kurulan Orman Müdürlüğü'ne bağlı olarak taşrada da bazı müdürlükler kurulmuş ve tayinler de yapılmıştır. Kurulan "Orman Müdürlüğü" yaklaşık bir yıl (on bir buçuk ay) yaşayabilmiştir (Kutluk, 1948, Bingöl, 1990, Eryılmaz, 1985). Ormanları korumak ve ekonomik anlamda yararlanmak düşüncesi açısından uygulanmak istenen ilk deneme böylece başarısızlığa uğramıştır (Gümüş, 2014).

Daha sonraki yıllarda yaşanan siyasal ve ekonomik gelişmeler orman kaynaklarının harekete geçirilmesi zorunluluğunu ortaya çıkarılmıştır. Bunun için Fransa'dan getirilen uzmanların öneri ve desteği ile önce bir orman okulu kurulmuş ve hemen arkasından da bir daha kapanmayan ve varlığını günümüze kadar sürdüren Orman Genel Müdürlüğü kurulmuştur.

Ormanlık etkinliklerinin kurumsal ve eğitsel gelişimine, kurumsallaşmasına etkisi olan en önemli siyasal ve ekonomik gelişme Kırım Savaşı'dır (1853-1856). Bu nedenle bu savaşın neden ve sonuçlarının öncelikle değerlendirilmesinde yarar bulunmaktadır (Gümüş, 2004).

Kırım Savaşı, Rusya'nın Müslüman olmayan Osmanlı vatandaşının haklarını bahane ederek Osmanlı üzerine harekete geçmesiyle başlamıştır. Bu hareket Avrupa'daki diğer büyük devletlerin çıkarlarına dokunmuştur. Rusya'nın Balkanlar'dan Osmanlı topraklarına girmesiyle endişeye kapılan İngiltere ve Fransa, Osmanlı Devleti'nin yanında yer alarak Rusya'ya karşı bir Avrupa bloğu oluşturmuşlardır. İngiltere, Fransa ve Sardunya krallığı yaklaşık 200 bin kişilik kuvvetle Osmanlıyı desteklemiş ve sonuçta yapılan savaşta Rusya yenilmiş ve 1856 Paris Antlaşması imzalanmıştır.

Osmanlı Devleti bu savaşı kaybetmemiş görünmekle birlikte; savaşın finansmanı konusunda tarihinde ilk kez İngiliz ve Fransızlardan borç alınması ile zaten bozuk olan mali yapı iyice zayıflamıştır. Yine anlaşma hükümleri çerçevesinde ilan edilen Islahat Fermanı (1856) ile özellikle azınlıkların mali yükümlülüklerinin ortadan kaldırılması da, Osmanlı mali yapısının iyice bozulmasına neden olmuştur.

Devletin, Kırım Savaşı (1853-1856) sırasında milyonlarca altın borca girmesi, savaş sonrasında imzalanan Paris Anlaşması uyarınca özellikle azınlıklara tanınan ayrıcalıklarla borçlarını ödeyemez duruma gelmesi sonucunda başvurulması düşünülen kaynaklardan birisi de ormanlar olmuştur.

Devlet, hazinenin gereksinim duyduğu geliri sağlamak için ormanları işletmek, bu faydalanmayı sürekli hale getirmek için de ormanlık tekniğini tam olarak uygulamak gereği ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede 1856 yılında Fransa'dan uzmanlar getirilmiştir (Eraslan, 1989).

Bu devredeki ormanlık çalışmalarını yürüten heyetin başında Fransız Orman Uzmanı Louis Tassy bulunmaktadır. Tassy 1857-1862 ve 1865-1868 yılları arasında yaklaşık 8 yıl ülkemizde kalmıştır. Tassy'ye başlıca;

- Orman okulunun açılması,
- Orman Nizamnamesinin hazırlanması,
- Ormanlarımızın keşfi (envanteri) ve
- Orman teşkilatının kurulması görevleri verilmiştir (Yund, 1969).

Tassy'nin gayretleriyle 1857 yılında İstanbul'da Ticaret Bakanlığı bünyesinde bir orman okulu kurulmuş (Kutluk, 1967, Eryılmaz, 2008) ve bu okulun müdürlüğü kendisine verilmiştir. Bu okul, kurucusunun gayretlerine karşılık olarak "Tassy Orman Mektebi" diye anılmıştır (URL, 2012). Açılan okul, bir kurs niteliğindedir.

Orman Okulu'nun kuruluş tarihi olan 1857 yılı birçok bilim adamı ve ormancı tarafından "Türkiye'de ormancılığın başlangıç tarihi" olarak değerlendirilmektedir (Eraslan,1989, Kutluk,1967).

Devlet, özellikle de Fransa'dan getirilen uzmanların da etkisiyle ormanlardan gelir sağlanabileceğini görmüş, bu amaçla öncelikle 1869 yılında "Orman Genel Müdürlüğü" (Orman Müdüriyeti Umumiyesi) adı altında bir örgüt kurmuştur. Bu örgütün başına da Rum asıllı Aristidi Baltacı Orman Genel Müdürü olarak atanmıştır.

Daha önce de ifade edildiği gibi 1839 yılında İstanbul'da Orman Müdürlüğü ile 1857 yılında açılan Orman Okulu'nun Ticaret Bakanlığı'na; 1869 yılında kurulan Orman Genel Müdürlüğü'nün de Maliye Bakanlığı'na bağlı olarak kurulması, orman konusunda ne yapılmak istendiğinin çok açık bir ifadesidir.

Orman Genel Müdürlüğü'nün kurulması sonrasında, hemen bir yasa hazırlığına girilmiş ve bu sırada göreve gelen Ermeni asıllı Bedros Kuyumcuyan döneminde 1870 tarihli Orman Nizamnamesi çıkarılmıştır.

Doğrudan ormancılıkla ilgili ilk düzenleme olan 1870 Orman Nizamnamesi kapsam itibariyle Türkiye ormancılığının ilk önemli belgesidir. Nizamnamenin ilanına kadar ormanlar mecelle hükümlerine göre yönetilmekteydi. Kaynağını bu hükümlerden alan 1858 Arazi Kanunnamesi'ne göre özel ormanların istenildiği gibi kullanılması serbestti. Devlet ormanlarından yararlanmak ise "cibal-i mübaha" idi. Nizamname ile ormanlardan serbestçe yararlanma hakkı olarak ifade edilen "cibal-i mübaha" sınırlandırılmış, ormanlardan sadece kişisel ihtiyaçlar için yararlanmak serbest bırakılmıştır. Ticari amaçlarla yararlanmaya kısıtlamalar getirilmiştir. Özel ormanlar konusunda nizamnamede bir hüküm bulunmadığı için bu kanun genel nitelikli bir kanun değildir (Ayanoğlu, 1987). Özel ormanlardan serbestçe yararlanma, hatta bu alanların başka kullanım biçimlerine dönüştürülmesi uygulamaları 1937 yılına kadar sürdürülmüştür.

Nizamname ile bir gelir kaynağı olarak görülen ormanlar korunmaya çalışılmış, kurulan örgüt vasıtasıyla da ormanlar yerli-yabancı tüccarlara satılmaya başlanmıştır. Bu satış işlemleri ile ormanlarımız uzun yıllar boyunca talana uğramıştır. Ali Kemal Yiğitoğlu tarafından bu talan "Türkiye'de düzenli ormancılığın ilk kuruluşunda Fransız ormancılar tarafından yapılan hata, yani ormancılık amacının başlangıçta yanlış konması, Türkiye ormanları ve ormancılığı için çok kötü sonuçlar doğurmuştur. Bu andan başlayarak ormanlarımız, devlet hazinesine para sağlamak amacıyla insafsızca doğranmıştır." sözleriyle değerlendirilmiştir (Çağlar, 1998).

1944-1946 döneminde Orman Genel Müdürü olan Nazım Batur da bu dönemdeki ormancılık anlayışını şöylece özetlemektedir (Sungar, 1946):

II. Ulusal Akdeniz Orman ve Çevre Sempozyumu

"Bu tarz işletmede ormanı iltizam eden yüklenicilerin (müteahhit) işletmeyi istihsal, imal ve nakli kolay olan yerlerde yoğunlaştırma çabaları kısmen egemen olur ve ormanda hiçbir bakım ve gençleştirme yapılmaz, sadece kesilirdi."

Orman nizamnamesi ile oluşturulan amaçlara ulaşabilmek için taşrada ormanları korumak ve satış işlerini düzenlemek amacıyla orman müdürlükleri kurulmuş, müdürlükler bünyesinde çalışan orman okulu/yüksekokulu mezunları da yaptıkları işle bağlantılı olarak orman müfettişi (ser müfettiş, II. müfettiş, III. müfettiş veya müfettişi sani) unvanı ile görev yapmışlardır.

Ormanların anlaşmalar (kontratlar) imzalanarak yerli-yabancı tüccarlara satılması uygulaması önceden kazanılan haklar saklı kalmak üzere 1937 yılına kadar sürmüştür.

1839 yılında Ticaret Bakanlığı bünyesinde kurulan ve 11 ay süren Orman Müdürlüğü deneyimi sonrasında 1869 yılında kurulan Orman Genel Müdürlüğü'nün bünyesinde yer aldığı bakanlıklar, ormancılıktan benlenen işlevlerle bağlantılı bir gelişme göstermiştir. Osmanlı döneminde Ticaret Bakanlığı bünyesi ile başlayan örgütlenme biçimi, İktisat Bakanlığı ile son bulmuştur. Bu örgütlenme anlayışının tamamen ormanlardan gelir elde etme ihtiyacının şekillendirdiği bir model olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 1. Cumhuriyet Öncesinde Ormancılık Örgütünün Bağlı Olduğu Bakanlıklar

Bakanlıklar	Yıllar
Ticaret Bakanlığı	1839-1869
Maliye Bakanlığı	1869-1972
Orman ve Maden Bakanlığı	1872
Maliye Bakanlığı	1873-1877
Orman ve Maden Bakanlığı	1878
Ticaret ve Tarım Bakanlığı	1879-1886
Maliye Bakanlığı	1887-1892
Orman, Maden ve Tarım Bakanlığı	1893-1908
Ticaret ve Tarım Bakanlığı	1909-1920
İktisat Bakanlığı	1920-1923

Kaynaklar: OGM, 1989; KUTLUK, 1948, KUTLUK, 1967

2.2. Cumhuriyet Dönemi

Cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra ormancılıkla ilgili tek örgüt halinde bulunan Orman Genel Müdürlüğü sırasıyla Tablo'da yer verilen bakanlıklara bağlanmıştır.

Tablo 2. Cumhuriyet Döneminde Ormancılık Örgütünün Bağlı Olduğu Bakanlıklar

Bakanlıklar	Yıllar
İktisat Bakanlığı	1923-1924
Tarım Bakanlığı	1925-1928
İktisat Bakanlığı	1928-1931
Tarım Bakanlığı	1931-1969
Orman Bakanlığı	1969-1981
Tarım ve Orman Bakanlığı	1981-1983
Tarım, Orman ve Köy İşleri Bakanlığı	1983-1991
Orman Bakanlığı	1991-2003
Çevre ve Orman Bakanlığı	2003-2011
Çevre, Orman ve Şehircilik Bakanlığı	2011 (26 Gün)
Orman ve Su İşleri Bakanlığı	2011-

2.2.1. 3116 Sayılı Kanun Öncesi

1917 yılında çıkarılan ve 1924 yılında son şeklini alan ormanların planlı olarak işletilmesi ile ilgili yasalar yürürlüğe konulmuş olmakla birlikte, bunların ülke genelinde uygulama şansı bulunduğu söylenemez. 1920 yılında çıkarılan Baltalık Kanunu da kısa süre sonra 1924 yılında ormanların tahrip edilmesi yüzünden yürürlükten kaldırılmıştır.

7 Şubat 1924 tarihinde 76 gün görev yapabilen Orman Yüksek Meclisi (Orman Meclisi Alisi) kurulmuştur. İktisat Bakanlığı Müsteşarı başkanlığındaki bu heyetin aldığı ilk karar 27 Şubat 1924 tarihli olup, Bolu – Karadere ormanlarının devlet tarafından işletilmesine aittir. Bu işletme ile İzmir piyasasının üzüm ve incir kutularının yapılması için gerekli Göknar kerestesinin üretilmesi, demiryolları ve özellikle de Zonguldak ihtiyacı olan travers ve maden direğinin sağlanması düşünülmüştür. O yıllarda çamdan yapılan ambalajların reçineli olması ihracatı engellediği için İsveç ve Romanya'dan Göknar kerestesi ithal edilmektedir. Yabancı bir uzmanın işletme müdürü, yardımcısının ise Türk olması gereği üzerinde durulmuştur. Altı milyon m³ ağaç servetine sahip olduğu tahmin edilen ormanlardan yılda 111 000 m³ üretim planlanmıştır. Kerestenin Bolu'da üretilmesi, Trabzon yöresinde Ruslardan kalan ray ve dekovil malzemelerinin getirtilerek Zonguldak'a kadar 150 km.lik (75 cm genişlik) bir hattın yapılması kararlaştırılmıştır (Kutluk, 1967). Ruslar tarafından döşenen dekovil hatlarının bir kısmı 1917 yılında Rus işgalinin sona ermesi ile talan edilmiş ve yerel halk tarafından kazma yapılmak amacıyla sökülüştür.

Cumhuriyet ilanından hemen sonra 1924 yılında Bütçe Kanunu çerçevesinde ülkemizde 8 yerde Orman Başmüdürlüğü oluşturulmuştur. Bu başmüdürlere birer de yardımcı (merkez müdürü) verilmiştir. Söz konusu başmüdürlükler ile başmüdürlük merkezinde yer alan orman müdürlüğü yanında bağlanmış bulunan birinci ve ikinci sınıf orman müdürlükleri şunlardır:

<u>Başmüdürlük</u>	<u>Bağlı Orman Müdürlükleri</u>
İstanbul	Edirne ve Çanakkale
İzmir	Karasi
Bolu	Zonguldak ve Kocaeli
Eskişehir	Kütahya ve Konya
Adana	Maraş
Menteşe	Denizli
Antalya	Burdur ve Isparta
Trabzon	Samsun, Tokat, Erzurum ve Artvin

Bursa, Kastamonu, Sinop ve Mersin Birinci sınıf orman müdürlükleri ile Ankara ikinci sınıf orman müdürlüğü bu bölge müdürlüklerine bağlanmamış, doğrudan genel müdürlüğe bağlı kalmışlardır(KUTLUK; 1967). Doğrudan genel müdürlüğe bağlı müdürlüklere "orman müstakil müdürlüğü" adı verilmiştir. 1924 yılında oluşturulan başmüdürlük örgüt ve unvanları 1929 yılı sonunda kaldırılmıştır.

2.2.2. Devlet Orman İşletmeciliğine Doğru

Ülkemizde orman kaynaklarının yönetimi açısından 1937 yılında yürürlüğe giren 3116 sayılı orman kanunu bir devrim niteliği taşır. Bu tarihe kadar ormanlar maktalar şeklinde özel girişimcilere ihale edilmekte ve odun üretimi özel sektör eliyle gerçekleşmekteydi. Orman müdürlükleri de ormanların korunması, ihale şartnamelerinin hazırlanması, ihalelerin yapılması ve denetimi gibi görevleri yürütmekteydi.

Zamanın Tarım Bakanı'nın 15 Nisan 1927 tarihinde mecliste yaptığı konuşmada Prof. Bernhard'ı kastederek, **"Bir Alman Profesörün fikrini söyleyeceğim: Ormanlarınızın bir insafsız mikrobu vardır. O da müteahhitlerdir."** diyerek (Ardıç, 1987) bundan sonraki yönetim tarzının ne olması gerektiğine de ışık tutmaktadır.

3116 Sayılı Orman Kanununun geçici 4. maddesi ile takip eden maddelerinde Devlet orman işletmeciliğine geçişle ilgili ayrıntılar yer almaktadır. Bu hükümlere göre on yıllık dönem içerisinde tüm orman işletme mukaveleleri feshedilerek kesin bir biçimde devlet orman işletmeciliğine geçilecektir.

Yasanın yürürlüğe girmesinden itibaren ormanların devlet eliyle işletilmesine başlanmış ve bu çerçevede orman müdürlükleri yeni bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Orman müdürlükleri 1937 yılında **"orman çevirge müdürlüğü"** (32 adet), 1944 yılında **"orman revir amirliği"** isimlerini almıştır. 1937 yılından itibaren söz konusu müdürlükler bünyesinde önceleri **"orman bölge şefliği"** adıyla anılan "orman işletme şeflikleri" oluşturulmuştur.

1945 yılında çıkarılan 4767 sayılı kanun çerçevesinde taşra örgütlenmesinde **"devlet orman işletmesi müdürlüğü"** dönemi başlatılmıştır. 1946 yılı itibariyle ülke genelinde 121 orman işletme müdürlüğü kurulmuştur. Orman işletmelerinin yapısı hakkında Sungar'dan (1946) elde edilen bilgiler aşağıda sunulmaktadır.

Kurulan Devlet orman işletme müdürlükleri birer kampüs şeklindedir. Bu kampüslerde yerine göre değişmek üzere, idare binası, müdür evi, memur evleri, fidan üretimi ile ilgili tesisler, işçi pavyonu, garaj, fırın, kantin, lokanta, tavla, samanlık, arılık, demir ve saraçhane, tavuk birimleri, misafirhane, bekçi kulübesi gibi tesisler inşa edilmiştir.

Bunların yanında bu müdürlüklerde öncelikle bir marangoz atölyesi veya bazı müdürlüklerde kereste fabrikası sayılabilecek büyüklükte atölyeler söz konusudur. Bu atölyeler/fabrikalar elektriğini büyük ölçüde talaşla, yani odun yakarak üretmektedir. O yıllarda elektrik bunun dışında sadece aydınlatmada kullanılmaktadır. Orman işletmeleri kuruldukları beldelerin ya da kasaba niteliğindeki kentlerin akşamları 2-3 saat süreyle elektrik ihtiyacını da karşılamaktadır. Yine orman işletmeleri bu dönemde bazı kentlerde kurulan elektrik fabrikalarının odun ihtiyacını da karşılamaktadır.

Aslında orman işletmeleri ekonomik anlamda ülke kalkınmasının fitilini ateşlemiştir. Basit bir kutuyu bile imal etmekten aciz bir Devletin ekonomik anlamda üretim yapan ilk kurumları arasındadır. Orman işletmelerinin enerji üreterek yerleşim yerlerini aydınlatmayı başarması bu anlamda büyük bir başarı olarak görülmelidir. Yine, orman işletme müdürlüklerine bağlı orman bölge şefliklerinin önemli bir bölümünün işletme merkezi ile telefon hattının kurulmuş olması büyük bir övünç kaynağıdır.

Ormancıların o yıllarda karşılaştığı en önemli sorun ulaşım sorunudur. Orman işletmeleri, odunun ormandan çıkartılması ve işletme merkezine ulaşımı, ülkenin ihtiyaç olan diğer bölgelerine götürülebilmesi konusunda çok büyük güçlüklerle karşılaşmaktadır. Bu nedenle orman ürünlerinin daha çok yerel ihtiyaçlara yönelik üretildiğini söylemek olanaklıdır. Bu ihtiyaçlar, başta odun ve odun kömürü ile kerestedir. Bunun dışında yerine göre maden direği, kibrit fabrikası ihtiyacı, dekovil hatları veya demiryolları için travers vb.dir.

1945 yılında Halil Kutluk'un orman işletme müdürü olarak görev yaptığı Kızılcahamam Orman İşletmesi atölyelerinde yapılan 15000 adet döven çevre il ve ilçe köylülerine ucuz fiyatla dağıtılmıştır.

Birçok işletmede yer aldığı gibi, Bartın Orman İşletmesi bünyesinde de talaştan (odundan) elektrik üretilerek faaliyette bulunan bir kereste fabrikası kurulmuştur. Bartın Orman İşletmesi tarafından 1945 yılında burada üretilen kerestelerin İstanbul'a sevki için 30'ar ton kapasiteli 8 adet gemi inşa edilmiştir. Bu gemiler Bartın Irmağı'ndan hareketle denize ulaşmakta ve oradan İstanbul'a kereste nakletmektedirler. Bartın Orman İşletmesi'nin bu başarısı ormancılık tarihimizde dikkate alınması gereken ilgi çekici bir örnektir.

Ormandan üretim yapabilmek ve nakliyat için 1945 yılında Devrek Orman İşletmesi tarafından 20 km dekovil hattı 130 km de yol yapılabilmiş olması ilgi çekicidir. Transport olanaklarının çok kısıtlı olması ormancıları tıraşlama yapmak zorunda bırakmış ve bir taraftan ülke ihtiyacı fedakârca karşılanırken, diğer yandan da ormanlara zarar vermek zorunda kalınmıştır.

Daha sonraki yıllarda işletme müdürlüklerinin sayıca artması sonucunda işletmelerle genel müdürlük arasında yeni bir örgütsel basamak oluşturulma ihtiyacı duyulmuş ve 1951 yılından itibaren, başlangıçta 15 ayrı bölgede kurulan "orman başmüdürlükleri" adıyla anılan ve 1980'lerde "orman bölge müdürlüğü" adını alan yeni bir örgüt yapısı oluşturulmuştur.

2.2.3. 6831 Sayılı Orman Kanunu

Çağdaş anlamda ormancılığa geçişi sağlayan 3116 sayılı orman kanunu yaklaşık 20 yıl sonra, 1956 yılında, yerini halen yürürlükte olan 6831 sayılı orman kanununa bırakmıştır. 3116 sayılı yasa orman kaynaklarının yönetimi açısından ilk yasadır. Bu nedenle de birçok hükmü niyetten ileri gidememiştir. Birçok hükmü de kısa süre sonra 1950 yılında değiştirilmiştir. Öte yandan özellikle sosyal ve siyasal alanda yaşanan gelişmeler sonucunda ortadan kaldırılması uygun görülmüştür.

6831 sayılı orman kanununun yürürlüğe girdiği 1956 yılında ülkemizin orman konusundaki durumu şöylece özetlenebilir:

Bu yıllarda nüfusun büyük bölümü kırsal alanda yaşamaktadır. 1955 yılı itibariyle ülkemizin nüfusu 24 milyondur. Orman köylerinin nüfusu ise yaklaşık 9 milyondur. Yani ülke nüfusunun yüzde 40'a yakını orman köylüsüdür.

1960'lı yılların sonuna kadar Türkiye kereste ve odun kaynaklı ürünler açısından ithalatçı bir ülkedir. 1950-1967 yılları arasında toplam 235 milyon USD dış ticaret açığı oluşmuştur (Osara ve ark, 1968). Ülke orman varlığı hakkında sağlıklı bilgi ve veriler yoktur. Var olan bilgilere göre ormanlarımızın 10 milyon hektar civarında olduğu zannedilmektedir. Mevcut ormanlar ise, ulaşım olanaklarının olduğu alanlara uzaktır.

Orman idareleri keçi sorununu büyük ölçüde, tek yanlı bir düşünceyle, sosyo-ekonomik yapı dikkate alınmadan çözme noktasındadır. Ancak, hızla artan nüfus için tarım alanları yetersiz kalmaya başlamıştır. Bu nedenle yoğun bir orman tahribatı söz konusudur. Ormancılar, orman suçu oluşturan ve temelinde sosyal ve ekonomik birçok nedeni barındıran olgu ile yine tek yönlü, yani sadece ormanı korumayı amaçlayan bir mücadeleye giriştiler.

Ormanların korunması konusu uzun yıllar boyunca orman işletmelerinin en önemli görevi olmuştur. Bu çerçevede 3116 sayılı orman kanunu ile birlikte özellikle kıl keçiyeye karşı amansız bir mücadele başlatıldığını görmekteyiz. 3116 sayılı kanun ile serbest yararlanma dönemi kaldırılmış, ormanların korunması için önlemler alınmış ve bu çerçevede orman tahribi ile bağlantılı suçlar ve cezalar oluşturulmuştur. Gizli suçlar dışında, ülkemizde 1937-1962 yılları arasında yılda ortalama 51294 orman suçu işlenmiştir (Özdönmez, 1973). Söz

konusu 25 yıllık dönemde 1.3 milyona yakın orman suçu söz konusudur. İnal'ın (1971) DİE Adalet istatistiklerine atfen bildirdiğine göre 1960 yılında mahkûm olan 178803 kişinin yüzde 62'si (89566 kişi) orman suçundan mahkûm olmuştur. Bu suç sayıları oldukça düşündürücüdür. Gizli suçlar da eklenecek olursa, hemen her orman köylüsünün defalarca ormana müdahalesinden bahsedilebilir.

Ormanlılar orman suçlarını dolayısıyla da orman tahribatını önlemek için belki de "yaşamak için ormanı tahrip etmek" zorunda olan orman köylülerine karşı amansız bir mücadele içindeydiler.

2.2.4. İlk Orman Bakanlığı Deneyimi

Bu dönemde ormancılık örgütlenmesiyle ilgili en önemli deneyim 7.8.1969 tarihinde ayrı bir Orman Bakanlığı'nın kurulmasıdır. Ormancılık örgütlenmesinin etkili bir ormancılık politikası aracı olabilmesi için tarihsel süreçte geçirilmiş olan deneyimlerin incelenmesi son derece önemlidir. Bu itibarla 1969 yılında kurulmuş olan Orman Bakanlığı'nın örgütlenmesinin amaçlara ulaşabilmedeki etkinliği ve yaşanan örgütlenme ve eşgüdüm sorunlarının incelenmesinde yararlar bulunmaktadır (Gümüş, 2004).

Tablo 3: İlk Orman Bakanlığı'na Bağlı Genel Müdürlükler ve Kuruluş Tarihleri

Genel Müdürlük	Kuruluş Tarihi
Orman Genel Müdürlüğü	14.6.1937
Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Genel Müdürlüğü	3.9.1969
Orman Ürünleri Sanayii Genel Müdürlüğü	5.1.1970
Orman Köy İlişkileri Genel Müdürlüğü	21.1.1970
Milli Parklar ve Avcılık Genel Müdürlüğü	17.2.1976

Oluşturulan bu genel müdürlüklerin hepsi ayrı ayrı taşra örgütü oluşturmuşlardır. Orman Ürünleri Sanayi Genel Müdürlüğü(ORÜS)'ne bağlı tesis ve fabrikalar, bu genel müdürlüğün taşra örgütünü oluşturmakta iken, diğer genel müdürlüklerin tamamının taşra da ayrı ayrı "Bölge Başmüdürlükleri" ve ona bağlı birimler şeklinde bir taşra örgütlenmesi oluşturulmuştur. Söz gelimi Trabzon'da ormancılık etkinlikleri "Orman Bölge Başmüdürlüğü", "Orman ve Köy İlişkileri (ORKÖY) Bölge Başmüdürlüğü" ve "Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü (AGM) Bölge Başmüdürlüğü" gibi üç farklı taşra birimi ve onlara bağlı olarak il ve ilçelerde oluşturulan farklı birimlerde görev yapan müdürlük ve şeflikler şeklinde yürütülmüştür.

Bu örgütlenme biçimi her şeyden önce kaynak savurganlığına neden olmuştur. Bundan da önemlisi taşrada eşgüdüm sorunlarına yol açılmıştır. Bütün yaşanan olumsuzlukların da etkisiyle 1981 yılında Orman Bakanlığı kapatılmış, önce Tarım, daha sonra da Tarım ve Köy İşleri ile birlikte anılmaya başlanmıştır. 7.8.1991 yılında tarihinde yürürlüğe giren 442 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile yeniden ve bağımsız olarak kurulan Orman Bakanlığı'nın yaşamına da 2003 yılında son verilmiştir.

2.2.5. II. Orman Bakanlığı Dönemi

Orman Bakanlığının ikinci deneyiminde Türkiye'de ormancılık etkinlikleri Merkez ve Taşrada örgütlenmiş bulunan ve Orman Bakanlığı bünyesinde yer alan 4 genel müdürlük aracılığı ile yürütülmüştür. Bu genel müdürlükler:

1. Orman Genel Müdürlüğü (OGM),
2. Orman ve Köy İlişkileri Genel Müdürlüğü (ORKÖY),
3. Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Genel Müdürlüğü (AGM),
4. Milli Parklar ve Av-Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü (MPGM), şeklindedir.

Sözü edilen genel müdürlüklerden üçü; ORKÖY, AGM ve MPGM, Orman Bakanlığı Merkez Örgütü içerisinde yer alan "Ana Hizmet Birimleri" olarak örgütlenmiş olup, faaliyet konularıyla ilgili taşra örgütlenmesi Bakanlık Bölge Müdürlükleri ve bunlara bağlı başmühendislik ve mühendislikler şeklinde gerçekleştirilmiştir.

2.2.6. Çevre ve Orman Bakanlığı

2003-2011 döneminde faaliyet gösteren Çevre ve Orman Bakanlığı döneminde de ormancılık etkinlikleri bağlı kuruluş olan OGM dışında, bakanlık merkezinde Ana Hizmet Birimleri içerisinde yer alan;

- a) .....
- b) .....
- c) Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Genel Müdürlüğü.
- d) Orman-Köy İlişkileri Genel Müdürlüğü.
- e) Doğa Koruma ve Millî Parklar Genel Müdürlüğü, gibi genel müdürlükler aracılığı ile yürütülmüştür.

Bu genel müdürlüklerin taşra örgütlenmeleri ise her ilde kurulmuş bulunan çevre ve orman il müdürlükleri şeklinde gerçekleştirilmiştir. İl müdürlükleri bünyesinde ormancılıkla ilgili etkinlikler, herbir genel müdürlüğü temsilen yer alan şube müdürlükleri vasıtasıyla yürütülmüştür.

Bağlı kuruluş olan OGM ise merkezde ana hizmet birimi olarak 6 daire başkanlığı ve 27 şube müdürlüğü ile çalışmıştır. OGM'nin taşra örgütlenmesinde de eskiden olduğu gibi 27 Orman Bölge Müdürlüğü ve sayıları sıklıkla değişen 240 civarında orman işletme müdürlüğü yer almaktadır.

3. GÜNCEL DURUM VE ÖRGÜTSEL SORUNLAR

3.1. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Örgüt Yapısı ve İşleyişi

Orman kaynakları yönetiminde sorumluluk üstlenen Orman Genel Müdürlüğü ülkemize çok büyük hizmetler vermiş çok köklü bir kurumdur. Bu kurum başlangıçta, ilk kurulduğu yıllarda izlenen orman politikalarıyla da bağlantılı olarak Ticaret Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, İktisat Bakanlığı gibi bakanlıklar bünyesinde yer almıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında bile bu uygulamalar devam ettirilmiştir. Ormanların toplum yaşamı için önemini anlaşılmasına paralel olarak, bu yapılanma gelişmeler göstermiş ve önce 1931 yılından itibaren Tarım Bakanlığı bünyesine alındıktan sonra 1969'da "Orman Bakanlığı" olarak bağımsız bir örgütlenme gerçekleştirilmiştir.

OGM ve diğer ormancılık örgütlerinin bağlı olduğu bakanlıklarla ilgili olarak yaşanan son gelişmeler oldukça ilgi çekicidir. Nitekim Bakanlar Kurulu tarafından 3.6.2011 tarihinde Çevre, Orman ve Şehircilik Bakanlığı kurulmuştur. Bir süre sonra 29.6.2011 tarihinde çıkarılan bir başka KHK ile bu bakanlık ikiye ayrılmıştır. Çevre, Orman ve Şehircilik Bakanlığı 26 gün gibi çok kısa ve rekor denebilecek ömürde bir bakanlık olarak tarihteki yerini

almıştır. Bu kadar kısa süreler içerisinde hiçbir danışma ve katılım süreci işletilmeden açılıp kapatılan bakanlık kuruluşları ile yaşanan kaynak savurganlıkları dikkat çekicidir.

Bu bakanlığın ikiye ayrılmasıyla oluşturulan bakanlıklardan birisi olan Orman ve Su İşleri Bakanlığı her şeyden önce zorlama bir bakanlık olup, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın gölgesinde, karmaşık bir işleyişe sahip gibi görünmektedir.

2011 yılındaki 26 günlük "Çevre, Orman ve Şehircilik Bakanlığı" deneyimi aslında birçok şey ifade etmektedir. Öncelikle bir ciddiyetsizlik görülmektedir. Başlangıçta şehircilikle ormancılığın bir arada olmasının bir yanlışlık olduğu izlenimi edinmiştik. Ancak son 3 yıllık uygulamalar bunun bir yanlışlık olmadığı, aslında bir niyeti, ormanları yerleşime açma niyeti ile bağlantılı olduğunu gördük.

Orman ve Su İşleri Bakanlığı 6 genel müdürlükten oluşmaktadır. Bunlardan üçü hizmet birimleri içerisinde, diğer üçü de bağlı kuruluş olarak yer almaktadır. Bu genel müdürlükler şunlardır:

Hizmet Birimleri

- 1) Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü (ÇEM)
- 2) Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel müdürlüğü (DKMP)
- 3) Su Yönetimi Genel Müdürlüğü (SYGM)

.....

Bağlı Kuruluşlar

- Orman Genel Müdürlüğü (OGM)
- Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü
- Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü

Bakanlığın kurulmasıyla birlikte bakanlık bünyesinde 25 daire başkanlığı, yüzlerce orman ve su işleri uzmanı, uzman yardımcısı, 160 şube müdürlüğü, 349 programcı-bilgisayar işletmeni-veri hazırlama ve kontrol işletmeni, 400'den fazla mühendis vb. olmak üzere toplam 2756 kadro oluşturulmuştur. Bakanlık taşra örgütüne ise, çeşitli niteliklerde 6044 kadro ihdas edildi.

Bakanlığın ormancılıkla ilgili taşra teşkilatında ise OGM'ye bağlı orman bölge müdürlükleri yeni şube müdürlükleri oluşturularak geliştirilmiş; sadece milli parklar ve korunan alanlardan sorumlu olmak üzere 12 ayrı bölgede "orman ve su işleri bölge müdürlükleri" ve iller bazında da bu bölge müdürlüklerine bağlı şube müdürlükleri oluşturulmuştur.

3.2. Gerekliliği Tartışmalı Genel Müdürlükler ve Diğer Kadrolar

Bakanlık bünyesinde taşra örgütü olmayan, iddialı isimler altında taşra teşkilatı olmayan 2 adet genel müdürlük kuruldu. Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü (ÇEM) ve Su Yönetimi Genel Müdürlüğü (SYGM)... Bu genel müdürlüklerin isimleriyle bağlantılı görevler ise Orman Genel Müdürlüğü (OGM) ve Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü (DSİ) tarafından yürütülmektedir. Kurulan bu genel müdürlüklerden SYGM'ne bağlı Havza Yönetimi Planlaması Daire Başkanlığı, ÇEM'e bağlı Havza Planlaması Daire Başkanlığı ile DSİ'ye bağlı Etüt-Planlama ve Tahsisler Daire Başkanlığı, OGM'ye bağlı Orman İdaresi ve Planlama Dairesi Başkanlığı, Toprak Muhafaza ve Havza Islahı Dairesi Başkanlığı gibi örgütsel birimler yaşanan kargaşaya bir örnektir.

645 sayılı KHK'nın "Mevcut Personel" başlığını taşıyan geçici 3. Maddesi ile bakanlık bünyesine 170 müşavir ve 100 araştırmacı kadrosu oluşturulmuştur. Bu personelin büyük bir kısmı halen hiçbir iş yapmadan yüksek maaş alır durumdadır. Az sayıda müşavir de taşra teşkilatında bölge müdürü, şube müdürü gibi görevleri yürütmektedir. Aynı görevi yürüten müdürlere göre çok daha fazla maaş almaları dikkate değer bir gelişmedir. Bu durumun personel motivasyonu üzerinde nasıl bir etki yapabileceği açıktır.

Öte yandan bunların dışında bakanlık bünyesinde zaten 20 adet bakanlık müşaviri kadrosu oluşturulmuştur.

İhdas edilen kadrolar ve atamalar tam olarak adaletsizdir. Çalışanlara eşit ve adaletli davranılması yönetimin en genel ilkesidir. Nitekim, ataması yapılan müşavirler, araştırmacılar, oldukça yüksek maaş almaktadır. Bunların önemli bir bölümü hiçbir iş yapmamaktadır. Bazıları bölge müdürü veya şube müdürü olarak görevlendirilmiştir. Aynı işi yapan meslektaşları ile aralarında ihmal edilemez ölçüde maaş farkları söz konusudur.

Genel müdürlük merkezinde oluşturulan daire başkanlıkları ve şube müdürlüklerinin bir bölümü, bölge müdürlüklerinde oluşturulan ve hangi ihtiyaçtan gerçekleştiği anlaşılamayan şube müdürlükleri tam bir israf niteliğindedir.

Orman ve Su İşleri Bakanlığı bünyesinde yer alan Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü'nün; Yönetim Hizmetleri Daire Başkanlığı dışındaki Milli Parklar Daire Başkanlığı, Doğa Koruma daire başkanlığı, Hassas Alanlar Daire Başkanlığı, Yaban Hayatı Daire Başkanlığı, Av Yönetimi Daire Başkanlığı, Biyolojik Çeşitlilik Daire Başkanlığı'nın hangi alanlarda birbirinden farklı daireler olduğu anlaşılamamaktadır. Burada gerçekleştirilmek istenen kargaşanın da bir anlamı olsa gerekir.

Bakanlık bünyesinde yaşanan kargaşa yanında diğer bakanlıklarla ve özellikle de Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile karmaşık bir ilişki içerisinde olduğu görülmektedir. Benzer genel müdürlük yapılanma ve ilişkileri ile bu bakanlığın Çevre ve Şehircilik Bakanlığının gölgesinde olduğu söylenebilir. Sorumluluğunda olduğu milli parkların ilanı bile Çevre ve Şehircilik bakanlığının teklifi ile olanaklı olabilmektedir. Yine, belirli alanlarda uzun devreli gelişme planları da Çevre ve Şehircilik Bakanlığının onayı ile yürürlüğe konulabilmektedir.

Bütün bu gereksiz birim veya kalabalık yapı, orman ve su işleri bakanlığını çalışmaz hale getirmiştir. Nitekim, Orman ve Su İşleri Bakanı Trabzon'da yaptığı bir konuşmada "Meselelerin yerinde çözülmesi gerekir. Ankara'ya taşınan meseleler sürüncemede kalıyor (Trabzon Valiliği,2013." şeklinde beyanda bulunarak oluşturulan yapının işleri yavaşlattığını ifade etmektedir.

MPDK genel müdürlüğü görevlerini taşrada yürütmek üzere oluşturulan bölge müdürleri (Orman ve Su İşleri Bölge Müdürlüğü) ve şube müdürlükleri kapsamında milli park konusunda hiçbir eğitimi olmayan personelin yönetim kadrolarına getirildiği görülmektedir. Söz gelimi Rize'de yer alan Orman ve Su İşleri Bakanlığı XII. Bölge müdürlüğü bünyesinde 5 il bulunmaktadır. Her bir ilde de etkinlikler şube müdürlükleri tarafından yürütülmektedir. Halen bu 5 şube müdüründen 3'ünün "orman endüstri mühendisi" olması dikkat çekicidir (Gümüş, 2013). Uzmanlığa dayalı olmayan bu atamaların 5531 sayılı yasaya aykırı olduğu da açıktır.

Öte yandan 165 yıllık birikime sahip OGM ise gereksiz yere tahsis edilen ve 18'e ulaşan daire Başkanlıkları ve yine gereksiz yere oluşturulan yüzden fazla şube müdürlükleri ile benzer bir akıbete uğratılmıştır. OGM'nin ciddiyetine zarar verilmiştir. OGM'ye bağlı bölge müdürlükleri

bünyesinde gereksiz yere oluşturulan şube müdürlüklerinin yanında isim bulunamamış şube müdürlükleri bile söz konusudur.

Bakanlık bünyesinde gereksiz şişirilmiş kadrolarda binlerce kişi çalışmaktadır. Ölçsüz bir kaynak savurganlığı vardır.

OGM örgütünde halen 39 367 personel çalışmaktadır. Çalışanların 5975'i mühendis ve daha yukarı unvana sahip yöneticilerdir. Yönetici kadrosunda görev yapanların 1789'u en alt kademe yönetici kadrosu olan "şef" kadrosundadır. Orman işletme şefi (1376), fidanlık şefi (93), ağaçlandırma ve toprak muhafaza şefi (188) ve diğer şeflikler (132) şeklinde bir dağılıma sahip olan bu şefliklerin dışında 4186 yönetici personel görev yapmaktadır (OGM, 2013).

Devletin başka kurumlarında "ekmek israfının önlenmesi" konusunda kampanyalar yürütülmekteyken, Orman ve Su İşleri Bakanlığı örgütünde yaşanan gereksiz genel müdürlükler, daire başkanlıkları, şube müdürlükleri ve diğer olmak üzere binlerce kadro anlaşılmalıdır.

Gereksiz birim ve kadrolarla büyük bir kaynak savurganlığı yaşanan Orman ve Su İşleri Bakanlığı kapatılmalıdır. Ormanlık örgütü "Orman Bakanlığı" olarak yeniden düzenlenmeli, gereksiz birim ve kadrolara yer verilmemelidir.

KAYNAKLAR

- Ardıç, K., 1987: Prof. Robert Bernhard, Orman ve Av Dergisi, s.15, yıl 63, s. 10-11-12, Ankara.
- Ayanoğlu, S., 1987. 3116 Sayılı Orman Kanunu ve Sonrası, Cumhuriyet Dönemi Ormancılığımızda 3116 Sayılı Orman Yasası ve Sonrası Sempozyumu, 7 Şubat 1987, Ankara, Türkiye Ormanlıklar Derneği yayın no: 10, s. 21-33.
- Bingöl, İ., 1990: geçmişten Günümüze Ormanlarımız ve Ormancılığımız, Cilt I, Ormanlık Eğitim ve Kültür Vakfı, Matbaa Teknisyenleri Basımevi, 144 s., İstanbul.
- Eroğlu, V., 2013 b: 30.05.2013 15:24 <http://wap.ntvmsnbc.com/Haber/Goster/25446225>
- Eraslan, İ., 1989: Türkiye'de Ormanlık Öğretim ve Eğitim Kurumlarının Tarihsel Gelişimi, Ormanlık Eğitim ve Kültür Vakfı, Yayın no: 1, 157 s., İstanbul.
- Eryılmaz, A.Y., 1985: Ormanlık Politikası Ders Notları, Karadeniz Üniversitesi Orman Fakültesi Ders Notları Yayın no: 96, Trabzon.
- Gümüş, C., 2004: Ormanlık Politikası, I. Cilt, 444 s.,KTÜ Orman Fakültesi yayın no:34, Trabzon.
- Gümüş, C., 2012: Türkiye'de Ormanlık Eğitiminin Tarihsel Gelişimi, 5531 Sayılı Kanunun Yüksek Öğretim ve Eğitime Yansımalarının İrdelenmesi ve Hedefler Kongresi, 23-24 Kasım 2012, Kastamonu, TMMOB Orman Mühendisleri Odası Bildiriler Kitabı, s. 31-46.
- Gümüş, C., 2013: Türkiye'de Ormanlık etkinliklerinin Örgütlenmesi ve Güncel Sorunlar, Geçmişten Günümüze Ormanlıkta Yapılanma ve Personel Politikası Paneli, Türkiye Ormanlıklar derneği, 20 Mart 2013, Ankara.
- Gümüş, C., 2014: How to Adjust Forestry Education in Accordance With The Forest Policy Process/Changes: Experience From Turkey, Sub-Regional Workshop on "Forest Policy and Institutions Development in Central Asia", 4-7 February 2014, Trabzon, Turkey.
- İnal, S., 1971: Türkiye'de Anayasa - Ormanlık İlişkileri, İ.Ü. Orman Fakültesi Yayını, İ.Ü. Yayın no:1647, O.F. Yayın no: 171, Kurtulmuş Matbaası, 176 s., İstanbul.
- Kutluk, H.,1948: Türkiye Ormanlığı İle İlgili Tarihi Vesikalar 893-1339(1487-1923), Osmanbey Matbaası, İstanbul.
- Kutluk, H., 1967: Türkiye Ormanlığı İle İlgili Tarihi Vesikalar 102-1341(1787-1925), Ogun Kardeşler Matbaası, Ankara.
- OGM, 1989; Kuruluşunun 150. Yılında Türkiye Ormanlığı, Yayın no: 673, Seri no: 30, 126 s., Ankara.
- OGM, 2012: Orman Genel Müdürlüğü Stratejik Planı (2013-2017) [http://www.ogm.gov.tr/ekutuphane/StratejikPlan/Orman%20Genel%20M%C3%BCd%C3%BCr%C3%BCl%C4%9F%C3%BCl%C3%BCk%20Stratejik%20Plan%20\(2013-2017\).pdf](http://www.ogm.gov.tr/ekutuphane/StratejikPlan/Orman%20Genel%20M%C3%BCd%C3%BCr%C3%BCl%C4%9F%C3%BCl%C3%BCk%20Stratejik%20Plan%20(2013-2017).pdf)

- OGM, 2013: OGM Stratejik Planı Orman ve Su İşleri, 2013: <http://www.ormansu.gov.tr/osb/HaberDuyuru/guncelHaber/13-02-27>
- Osara, N.O., Rydbo, F., Vakomies, P.J., 1968: Türkiye Milli Ormanlık ve Orman Sanayii Ana Hatlarını Hazırlamakla Görevli Heyetin Rapor Taslağı, FO:SF/TUR/26/Draft, 102 s., FAO/Roma.
- Özdönmez, M., 1973: Orman Suçları ile İlgili Af Kanunları ve Sonuçları, İ.Ü. Orman Fakültesi Dergisi, Seri B, Cilt 23, Sayı 2, s. 48-61, İstanbul
- Sungar, Ş., 1946: Orman İşletmelerinde Neler Gördüm?, Sesışık Basımevi, 118 s., Eskişehir.
- Yund,K., 1969: Türkiye Orman Umum Müdürleri Albümü, Hüsnütabiat Matbaası, 107 s.,İstanbul.